

>> Als top van personen die het denken over de wereld hebben beïnvloed werden Mahatma Gandhi en Nelson Mandela genoemd. Meerdere scores kregen Hannah Arendt, David Attenborough, M.L. King en Thomas Piketty.

Op de vraag wanneer de belangstelling voor het wereldgebeuren is ontstaan werd de lagere/basisschool het meest genoemd, gevolgd door het vervolgonderwijs. Een enkele keer werden opvoeding en reizen genoemd.

Bij het benoemen van een eigen rol betreffende geopolitieke kwesties wordt een keur van activiteiten genoemd met als uitschieters: stemmen, koop- en reisgedrag, publiceren, actief in je omgeving gesprekken voeren, verbindingen met je omgeving aangaan, samen onderzoek doen en kennis vergaren, vrijwilligerswerk binnen ngo's en tot slot actievoeren.

Een potentiële lezer: "Om complexe geopolitieke kwesties een ruimer bereik te geven zullen we sprookjes moeten opschrijven. Spannende ingrediënten genoeg. Beren als grootmachten, slimme dieren als actievoerders, het bos en de oceaan als ontmoetingsplaatsen. Daarmee bereik je ook een zogenaamd niet-geïnteresseerd publiek."

Tenslotte een reactie van een jongere naar aanleiding van zijn scores: "Maak ik mij zorgen om ontwikkelingen in de wereld? Ja. Ben ik nu echt bang? Nee."

(gh)

Natuurlijk heeft de bloeddorstige oorlog van Poetin tegen Oekraïne ons verrast, maar we moeten en kunnen volgens John Huige vermijden dat nieuwe oorlogen werkelijkheid worden. Bijvoorbeeld rond water, vluchtelingenstromen, voedsel of energie. Zijn pleidooi: een mobilisatie van burgers en welwillende overheden. We moeten op langere termijn en vanuit systemen denken. Het gaat niet om het aanpassen van het bestaande systeem, maar om het kantelen van het systeem.

Hoe nieuwe oorlogen te voorkomen?

John Huige

We besteden terecht veel aandacht aan de oorlog van Poetin tegen Oekraïne. Natuurlijk heeft de bloeddorstige oorlog ons verrast, maar als we willen vermijden dat nieuwe oorlogen werkelijkheid worden – bijvoorbeeld rond water, vluchtelingenstromen, voedsel of energie – dan is een mobilisatie van burgers en welwillende overheden urgent. We moeten op langere termijn en vanuit systemen denken. Het gaat niet om het aanpassen van het bestaande systeem, maar om het kantelen van het systeem.

De Westerse wereld had altijd een civilisatiemissie. Overheden lijken hier nog steeds in te geloven: “wij zijn kampioenen van de democratie, van de mensenrechten, van de eerlijke wereldhandel en de ontwikkelingssamenwerking”. In de praktijk is deze zienswijze moeilijk te handhaven. Willem Schinkel¹ noemt dit “de banaliteit van de globalisering”. *Alles is met alles verbonden maar zonder alle civilisatiedoelen, zonder alle democratisch-paradijselijke ficties, zonder eeuwige vrede en met een kosmopolitisme dat slechts het nieuwe gezicht van het elitarisme is.*

Wij babbelen wat af over sancties, over steun aan arme landen om klimaatmaatregelen te treffen, over goedkope medicijnen, over beperking van onze uitstoot. Resultaten die het verschil maken zijn er echter nog niet. De mensen geloven er niet meer in. Ze zijn suf geluld en teleurgesteld. Terwijl de politieke en corporatistische elite doorgaat en als altijd verloedert Aarde. Onze wondere Aarde is uitgeput, leeggezogen, verarmd en in hoge nood.

Er zijn vele verklaringen voor deze nefaste ontwikkeling. Ik wil in dit artikel betogen dat verklaringen die uitgaan van geopolitieke factoren, machtsblokken en afzonderlijke staten onvoldoende zijn. Te veel wordt geanalyseerd in schijnbaar losstaande ontwikkelingen en er wordt niet of onvoldoende gekeken hoe deze ontwikkelingen in een lang historisch patroon passen. Het systeem Aarde en de structuur en evolutie van de kapitalistische wereldeconomie is een genegeerde invalshoek. In een systeem geldt juist onderlinge afhankelijkheid. Staten zeggen onafhankelijk te zijn, maar zijn met vele systeemdraden met elkaar verbonden. De machtige ‘onafhankelijke’ staten doen aan landgrabbing, plundering van grondstoffen. De ecologische bestaansvoor-

waarden en de manieren waarop deze politiek terugslaat op de rijke landen worden daarbij compleet genegeerd (waarvan als bekend voorbeeld: vluchtelingenstromen).

De in 2019 overleden historicus Immanuel Wallerstein, belangrijk theoreticus van de wereld-systeemtheorie, noemt zijn theorie ‘holistische historische wetenschap’². Wallerstein stelt: *De eindeloze accumulatie van kapitaal genereerde een behoefte aan voortdurende technologische verandering en een voortdurende expansie van geografische, psychologische en wetenschappelijke grenzen.* Staten faciliteerden die expansie met hun eindeloos streven naar bbp-groei. Je kunt die expansie onderverdelen in de fasen van kolonialisme, imperialisme en globalisering. De scheiding tussen deze fasen is niet scherp; deels loopt het kolonialisme nog door en ook het imperialisme is nog lang niet verdwenen.

In de loop van deze fasen is geleidelijk het systeem ontstaan dat onze huidige geopolitieke betrekkingen kenmerkt. Een systeem is een verzameling relaties en structuren voor de lange termijn. De kenmerken van het systeem zijn in grote lijnen:

- Particulier eigendom van kapitaal ligt aan de basis van de accumulatie. Doordat de meerwaarde van het product niet eerlijk wordt verdeeld onder alle werkenden heeft de kapitaaleigenaar ruimte voor eigen consumptie en voor nieuwe investeringen. Omdat investeringen voor staten onderdeel zijn van hun machtsbasis is hun er alles aan gelegen deze te bevorderen. Dus kapitaaleigenaren en overheden streven gezamenlijk naar maximale accumulatie. De meeste internationale politiek is verklaarbaar vanuit deze reflex. De eindeloze accumulatie van kapitaal heeft ook geleid tot internationale fiscale constructies om het kapitaal maximaal te laten renderen. Daaraan meedoen plaatst deftige advocatenkantoren, indrukwekkende multinationals, oligarchen, maffiabazen en popsterren op een lijn.
- Geloof in techniek, in technologische oplossingen, geloof in vooruitgang, wetenschap en rationaliteit zijn belangrijke drivers voor voortgaande accumulatie. Investeringen in nieuwe technieken geven een voorsprong. Wetenschap, alhoewel meestal betaald door overheden, verschaft vaak de basis voor nieuwe particuliere toepassingen. In *The Entrepreneurial State* geeft Mariana Mazzucato (2013) hiervan talloze voorbeelden. Internet en gezondheidszorg zijn sectoren waar dit zich voordoet. Defensieopdrachten vormen ook een belangrijke driver.

¹ Willem Schinkel, *Denken in een tijd van sociale hypochondrie, Aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij.* Klement, Kampen 2007.

² Immanuel Wallerstein, *World – systems analysis.* Duke University Press 2004.

- Ook de economische wetenschap levert een belangrijke impuls voor het mondiale systeem. De Britse econoom David Ricardo (1817) betoogde met zijn theorie van comparatieve voordelen dat specialisatie voor landen voordelig was. In de praktijk bleek echter steeds dat de machtige landen in het Noorden het grootste voordeel hadden. Niettemin houdt de basis van deze theorie in de orthodoxe economie nog steeds stand. Daartegenover waren er vooral in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw belangrijke bijdragen die de systemische ongelijkheid en afhankelijkheid analyseerden. Onder hen die van ontwikkelingstheoretici als Samir Amin en Andre Gunter Frank. Zij kantelden het perspectief naar de ontwikkelingslanden. Voor zichzelf sprekende trefwoorden in deze theorieën: *dependencia* en *centrum-periferie*.
- Ook de feitelijke systemische werking van ongelijke ruil is onmiskenbaar. In een recente studie concludeerde Jason Hickel³ (degrowth-theoreticus) dat toe-eigening door ongelijke ruil tot 7% vertegenwoordigt van het noordelijke bbp en 9% van het zuidelijke bbp. Conclusie: *"High-income nations are the primary drivers of global ecological breakdown and they need to urgently reduce their resource use to fair and sustainable levels."* Ontwikkelingshulp van het rijke Noorden naar het armere Zuiden werkt niet. Er is sprake van omgekeerde ontwikkelingshulp, aldus betoogt Lou Keune⁴. Er gaat veel meer geld naar het rijke Noorden in de vorm van rentebetalingen en aflossing van leningen, ongelijke ruil, witwasoperaties en belastingontduiking via onder andere de Amsterdamse Zuidas.
- Een belangrijk kenmerk van de systemische accumulatie vormt de externalisering van de kosten. De kosten worden niet toegerekend aan bedrijven die ze veroorzaken. Dus de gevolgen voor het milieu van voortdurende destructie van landschappen voor delfstoffen, de gevolgen van vervuiling; het zijn kosten die de bedrijven niet raken. Tegenover deze politiek van het verplaatsen van de 'shit' naar perifere landen staat het systeem van octrooien. Hierin worden de belangen van de rijke (uitvinders)landen gedurende een flink aantal jaren beschermd.
- Het streven naar accumulatie leidt tot een tomeloze drive om de bbp-groei per land te maximaliseren. Nationale staten verlenen de grote ondernemingen hand- en spandiensten in de accumulatie omdat dit de herverkiezing van de zittende macht bevordert. Centrumlanden zijn in staat om de perifere landen hun dictaten op te leggen. De na de Tweede Wereldoorlog opgerichte internationale organisaties als IMF en Wereldbank dienden ook tot instandhouding van deze verhouding.
- Een van de hoofdkenmerken van de kapitalistische accumulatie is het idee dat een vrije markt automatisch economisch evenwicht en maximale groei brengt. Bekend criticus van deze mythe was de econoom Karl Polanyi. In een goed overzichtsverhaal hierover in De Groene⁵ schrijft Jaap Tielbeke: *Het idee dat vraag en aanbod op een magische manier tot evenwicht zouden komen, vond Polanyi een gevaarlijke vorm van utopisch denken. Het is niet de onzichtbare hand van de Schotse econoom Adam Smith (1776 jh), maar de dirigerende hand van de overheid die aan de basis ligt van de markteconomie.* Dit verklaart ook waarom autoritair geregeerde landen als China een zo geweldig bloeiende markteconomie kennen. Een straffe regie zorgt voor maximale groei.

Alhoewel de staatsapparaten nog steeds eigen belang boven internationale afstemming prefereren is er toch zicht op een voorzichtige kentering. Vanuit de feitelijkheid van de klimaatcatastrofe komen landen en organisaties voorzichtig in beweging. Systemen reproduceren zichzelf. Van cyclus op cyclus wordt het systeem herhaald. We zien dat in ons lichaam, maar ook in de economie of in het landsbestuur. En in die herhaling zorgen cycli voor

toenemende wanorde. Op korte termijn begint dit met een toenemende instabiliteit. Deze instabiliteit kan volgens Wallerstein leiden tot onrust en geweld wanneer mensen privileges en hiërarchieën willen behouden. Wallerstein noemt het jaar 1968 als het begin van de huidige systeemcrisis. Het gaat om het sociaal-culturele verzet eind jaren '60 en in de jaren '70, en om de stijgende loonkosten en daarmee een vlucht van banen naar lage-lo-

3 [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(22\)00044-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(22)00044-4/fulltext)

4 https://platformdse.org/wp-content/uploads/2021/11/PDSE_Cursus_2A_Structuren.pdf

5 De Groene 19 augustus 2020.

nen-landen. Je kunt de opbloei van het neoliberalisme tussen 1980 tot 2010 zien als een laatste opflakking van het liberale systeem. De chaos in het systeem is daarnaast toegenomen met de aanslagen van 9/11, de vluchtelingenstromen en vooral de laatste 10 jaar met de toenemende zorgen voor een onherroepelijke verandering van het klimaat. De chaos is ook steeds duidelijker zichtbaar in de crises van de democratie in veel rijke landen met de Verenigde Staten als somber voorbeeld.

Wallerstein onderscheidt twee soorten anti-systeembewegingen: sociale bewegingen en nationale bewegingen. We zien een sterke groei van anti-systeembewegingen: een toename van anti-systeembewegingen, van anti-systeempartijen en van anti-systeemlanden. Neem bijvoorbeeld de Duurzame Doorbraak waarin in heel korte tijd een honderdtal organisaties uit het Nederlandse middenveld zich verenigd hebben in een beweging om te komen tot: het "samen optrekken om de overgang naar een sociale, ecologisch verantwoorde en veilige samenleving te versnellen"⁶. We zien ook dat met de COP-conferenties er stappen worden gezet om te komen tot een betere internationale afstemming en daarmee ook tot het begin van een nieuw systeem van geopolitieke betrekkingen. Daarin is nog sprake van hevige strijd tussen degenen die de gevestigde belangen verdedigen en degenen die pleiten voor een eerlijk en democratisch wereldsysteem waarin zowel klimaat, als biodiversiteit, als ook een sterk verminderde centrum – periferie afhankelijkheid leidend zijn.

Dat blijkt ook uit de opstellingen van landen: eerst wil men de eigen bbp-groei en sleutelindustrieën veiligstellen en dan pas maatregelen treffen om tot houdbare geopolitieke betrekkingen te komen. De kansen liggen niet in anti-systeembewegingen maar in een ander systeemdenken. Een nieuw systeem is moeilijk snel te realiseren, en we hebben niet veel tijd meer. Daarom pleit ik voor een snelle door-dachte mobilisatie. Mobilisatie is de overgangssituatie tussen vrede en oorlog (Wikipedia). Als we vermijden willen dat we in een regelrechte oorlog - rond klimaat, water, grote vluchtelingenstromen, voedsel en energie – terecht komen dan is een mobilisatie van bur-

gers en welwillende overheden nu urgent. De organisatie van een door steeds meer mensen bepleit burgerberaad op dit punt kan daarin een belangrijk hulpmiddel zijn.

Een geopolitiek alternatief, niet langer werkend vanuit een systeem van accumulatie en machtsoverwicht, maar een gekanteld systeem, gericht op meer gelijkheid, inclusiviteit, klimaatgericht en een regeneratief beleid rond biodiversiteit, kan een basisagenda vormen om tot die mobilisatie te komen en om een belangrijk deel van de bevolking hier actief bij te betrekken.

John Huige, politiek econoom onderzoekt en publiceert over de oorzaken van de neoliberale vernietiging van Aarde en bepleit mogelijke veranderingen, onder meer via het Platform Duurzame en Solidaire Economie (platformdse.org).

Jouw steun gezocht!

De kernredactie is op zoek naar lezers en organisaties die het tijdschrift willen ondersteunen via redactiewerk, vormgeving, organisatie en donaties.

Laat ons via de email weten of het nieuwe magazine op jouw steun kan rekenen!

Wil je een gesprek over ons initiatief?

Mail ons!

De tweede halfjaarlijkse editie verschijnt eind december 2022.

Email: post@lovinggeopolitics.nl

De juni 2022 editie van 'Loving Geopolitics' is mede mogelijk gemaakt door www.asom.org

© auteurs, asom 2022

⁶ <https://duurzamedoorbraak.nu>